

KEPE RÓBERT

Mozgásban maradni¹

A tartósan munkanélküli, tartósan munkaképtelen emberek zöme rendkívül alacsony önbecsüléssel rendelkezik, nem hisz saját hasznosságában, nem hisz saját sorsának alakíthatóságában sem, ami igényeinek eséséhez, életminőségének romlásához, agilitásának csökkenéséhez, szélsőséges esetben teljes passzivitáshoz vezet. A segítséget kérő hajléktalan emberek nagy része nem tudja hasznosan eltölteni a szabadidejét, passzív szerepekbe kényszerül a mindennapjaiban, és nagyon ritkán kerül olyan helyzetbe, hogy valamely képességét, tudását kamatoztatni tudja. Így a képességei, tudásai, rutinjai megkopnak az idő előrehaladtával. Ilyenkor szükséges újra mozgásba hozni a leült személyiséget, új feladatok megoldására sarkallni, új ingerekkel kizökkenteni passzív állapotából. A közösségi életben való részvétel, a feladat- és a felelősségvállalás, a siker és a sikertelenség feldolgozása mind-mind az énkép, az önismeret javulását, majd az önbecsülés, a magabiztosság, a motivációk erősödését eredményezik.

Az alábbiakban egy olyan példát mutatunk, ahol a hajléktalan embert cselekvésre ösztönzik, nem engedik, hogy megszokott napi rutinja alapján éljen, és olyan közeget teremtenek, amelyben készségeik, képességeik folyamatos fejlesztésére kényszerülnek, s a beilleszkedés, a kommunikáció, a tervezés alapját mindenkinek módjában áll elsajátítani. Ezt azzal teszik lehetővé, hogy mozgásba hozzák és mozgásban tartják, megteszik az első lépést a munkaerőpiac irányában.

A Fedél Nélkül utcalap – Otthontalan emberek műhelye

A Fedél Nélkül az első magyar nyelvű utcalap. Önálló jogi személyiséggel nem rendelkezik, alapításához néhai Ungi Tibor², a Hajléktalanokért Társadalmi Bizottság³ tagja a Menhely Alapítványtól⁴ kért és kapott segít-

¹ Részlet a Milyen jó megoldások, eljárások járulhatnak hozzá a hajléktalan emberek társadalmi rehabilitációjához c. tanulmányból. A teljes tanulmány a http://foglakprojekt.hu/viewpage.php?page_id=28 oldalon olvasható.

² Ungi Tibor (1953–1999): a Fedél Nélkül alapítója, örökös főszerkesztője életútja: http://www.federnelkul.hu/viewpage.php?page_id=38.

³ Hajléktalanokért Társadalmi Bizottság (HTB): az 1989. 02. 28-án magánszemélyek által alapított társaság kívánt először rendszerszerűen foglalkozni a hajléktalanság mint társadalmi probléma témakörrel. Alapítólevél: *Esély*, 1989/2: 84–85.

⁴ Menhely Alapítvány: Az első modernkori, hajléktalan emberek ellátására létrejött civil szervezet, alapítva: 1989. december (bejegyezve: 1990. 01. 23.), alapítók: a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága mint a Fővárosi Önkormányzat elődje, Újpesti Családsegítő Központ, Oltalom Karitatív Egyesület, Szegényeket Támogató Alap és a Hajléktalanokért

séget. A szervezet a lap kiadójaként a mai napig ellátja a rá háruló kötelességeket, ahogyan látni fogjuk, egyre növekvő mértékben.

Az alapítók célja legalábbis kettős volt. Egyfelől az akkor még frissen formálódó hajléktalanellátásról, szociális jogokról kívánt eligazítást adni a rászorulóknak, másrészt munkához, és ezzel jövedelemhez akarta juttatni azokat, akik a hajléktalan emberek alkotásait, megszólalásait a többségi társadalom tagjaihoz lapterjesztőkként eljuttatják.

A lap első száma 1993 első felében jelent meg⁵, négy A/4 oldal terjedelemben. Egy ívet A/3-mas lapra fénymásolva készítettek, pontosan akkora példányszámban, amekkorára igény volt. A lap célközönsége is kettős lett, hiszen egy része hajléktalan embereknek, más része minden olvasónak szólt. Vételárat – az első néhány számot kivéve – nem állapítottak meg, a laphoz a terjesztők ingyenesen jutottak hozzá, és az olvasóktól kapott adományok teljes egészében őket illették. A lap létezését csak 1997-ben regisztrálták, ekkor időszaki lapként nyilvántartásba vette a Művelődési és Köznevelési Minisztérium⁶.

A kiadó a főszerkesztő bérén túl biztosította a helyiséget és a sokszorosításhoz szükséges eszközöket. A lap alapműködését, azaz a terjesztőkkel való munkát és a lap tartalmával kapcsolatos feladatokat a mindenkorai szerkesztőbizottság⁷ (a főszerkesztő és a maga köré gyűjtött 5–7 hajléktalan ember) látta el. A terjesztők számáról, a példányszám kezdeti alakulásáról nincsenek pontos adataink, de a szerkesztőségben dolgozók visszaemlékezéseiből úgy tudjuk, a kilencvenes évek végén egy-egy számból gyakran 10 000 példánynál több kópia készült a kiadó Kürt utcai irodájában⁸.

Társadalmi Bizottság, bővebben ld. www.menhely.hu. Az alapítvány szerepvállalásában fontos tényező lehetett, hogy az alapítvány kuratóriumának elnöke, dr. Győri Péter, a HTB alapítója, a Helyzetjelentés szerkesztője.

⁵ A Fedél Nélkül – hajléktalanok lapja első száma: első számként az első fellelt példányt dokumentáljuk – az alapításkor jelenlévők (Győri Péter, Szappanos Lajos) szóbeli közlései alapján tudjuk –, 1993 június előtt is jelent meg néhány (próba)szám, elnevezés nélkül, inkább afféle nyílt levelek, tájékoztató kiadványok. A HTB kiadásában megjelent, a magyarországi hajléktalanságra vonatkozó információkat közreadó, kis példányszámú „Helyzetjelentések” is az utcalap őskorához tartozhatnak. „1989-ben született egy lap, a „Hajléktalanokért” Társadalmi Bizottság helyzetjelentése, amely kifejezetten a hajléktalanság témájával foglalkozott. Győri Péter írta, szerkesztette. Három szám jelent meg, aztán szünet. Most újra próbálkozunk. Munkánkba szeretnénk bevonni a hajléktalanlélet élőket is, írásaiknak, gondolataiknak fórumot biztosítani. Ez a lap tehát a hajléktalanokról szól, de nem csak nekik: mindenkinek, aki a magyar társadalom jólétivé alakulásáért felelősséget érez. Kérjük a tisztelt nyilvánosságot, fogadjon minket szeretettel és megértéssel. Köszönettel: a szerkesztő, Ungi Tibor, utcai szociális munkás” – Fedél Nélkül – hajléktalanok lapja, 1. számé

⁶ 2007. 06. 09-én a minisztérium Kulturális Helyettes Államtitkárának Titkárságához tartozó Lapnyilvántartás által hozott határozat ügyiratszám: 75.545/1997.

⁷ A Fedél Nélkül szerkesztőbizottságának kiemelkedő tagjai a kilencvenes években: Ungi Tibor (főszerkesztő), Ötvös Szilárd József (mindketten elhunytak), Bogdány János, Szappanos Lajos, Borszéki István, Tranovecz László, Üveges János – a munkában rövidebb-hosszabb ideig többen is részt vettek, dokumentum nem áll rendelkezésünkre.

⁸ 1993 és 1999 közt összesen 1 140 000 másolat készült – a szerkesztőség saját becslése. A nyomtatott és értékesített példányokról 2003. 01. 01. óta van pontos képünk, az akkor

Az alapító-főszerkesztő 1999-ben bekövetkezett hirtelen halála után változásokra került sor. A főszerkesztő mellett addig egységesen kiálló szerkesztőbizottság felrobbant, néhányan új lap indításába kezdtek⁹, a maradó többség segítésére pedig az alapítvány koordinátort alkalmazott, akit megbízott a lap szerkesztőbizottsága és az alapítvány közötti kapcsolat tartásával, valamint az újság előállításának technikai feladataival és a terjesztők tevékenységének koordinálásával. A 151. szám megjelenésével (2000. 03. 09.) változott a formátum: a lap nyolc oldalon, kétszínnyomással, nyomdában készült. A nyomdaköltségeket a kiadó nem volt képes fizetni, így vált feladattá egy szociálisan érzékeny nyomda felkutatása. Sikerral történt. Az új rendszerben a kiadó biztosítja a koordinátor bérét és a helyiséget a működéshez, a terjesztők pedig közvetlenül a nyomdától vásárolják meg az eladásra szánt újságokat. A gyakorlatban a nyomda részmunkaidős alkalmazottat fizet, aki a szerkesztőségben tetszőleges példányszámú újságot ad el annak, aki érvényes terjesztői igazolványt felmutat. A terjesztés eme alaprendszere máig működik, 2011-ben a Fedél Nélkül 12 oldalon, színes borítóval jelenik meg, a terjesztők 30 Ft-ot fizetnek egy példányért.

2003-ban a szerkesztőségben 635 regisztrált terjesztő fordult meg, a lap tartalmához azonban már csak egy ember, a régi szerkesztőbizottság utolsó aktív tagja járult hozzá írással, sőt, ő egyedül képviselte a szerkesztőbizottságot és egyedül állította ki a terjesztői igazolványokat. A terjesztői hálózat gyakorlatilag önjáróvá vált, mindenki saját belátása, vérmérséklete szerint végezte a munkáját, senki nem követelte meg az alapítótól maradt terjesztői szabályzat betartását sem. Az alapítvány munkatársaival a terjesztők egy része kifejezetten türelmetlenül viselkedett. Nehezen tűrték el, hogy valaki megpróbál a sok éve bevált munkavégzésükbe beleszólni. A kiadó a helyzetet tarthatatlannak érezte, és úgy döntött, új szerzőket keres és nagyobb figyelmet fordít a terjesztőkre, a bővülő feladatok ellátására pedig 2003 végétől két részmunkaidős koordinátort alkalmazott, akik végre rendszerbe szedhették az éves szinten közel 600 főt „foglalkoztató” lap ügyeit. A koordinátorok kialakította, új működési rendben a lap működését *négy pillérre* helyezték: a kiadó Menhely Alapítvány, az újonnan megszervezendő alkotói hálózat, az alapos rendrakás előtt álló terjesztői hálózat, valamint külső támogatók (azaz pályázati támogatások, önkéntesek, szponzorok, adományozók, egyéb partnerek) meglétére.

A Fedél Nélkül alkotói műhelye

A lap tartalmának újratervezésekor az új koordinátorok az alapítók akarata szerint a hajléktalan emberek megszólalásait szerették volna erősíteni, elsősorban az ő alkotásaiknak közlésében gondolkodtak. Első

indult elektronikus nyilvántartásnak köszönhetően.

⁹ Az ekkor alapított, azóta is működő „Új Fedél nélküli” örzi a hagyományos formátumot, 4*A/4 oldalon, fénymásolva jelenik meg. Alapítói: Bogdány János (ma a Jövőt a Hajléktalanoknak Alapítvány kuratóriumának elnöke, 2009-től a Mag Népe Egyház főpapja) és az azóta elhunyt Ötvös Szilárd József. Bővebben ld.: <http://www.jaha.hu/kiadvanyaink.html>

lépésben az ellátórendszeren belüli, informális kapcsolatok révén néhány új szerzőt állítottak az ügy mellé, majd a régi szerzői gárda néhány tagjának felkutatásával, újra csatasorba állításával elindulhatott a tartalmi megújulás, de még nem volt elég színes a merítési lehetőség, új kezdeményezésre volt szükség. Az alapötlet szerint a folyamatos alkotási kedv ébren tartása érdekében folyamatosan futó művészeti pályázatot hirdetnek, ami jól kommunikálható, jól tervezhető, és amihez bármikor, bármely otthontalan ember csatlakozhat, bármilyen saját alkotással. Egyértelműnek tűnt, a pályázatnak pénzdíjasnak kell lennie, így már csak pénzre volt szükség. A kiadó újabb költséget már nem kívánt vállalni, így a finanszírozás csak külső források bevonásával volt lehetséges. A pénzdíjak alacsonyan tartásával is havonta mintegy 40 000 forint kiadás¹⁰ keletkezett, aminek megszerzése nem tűnt elérhetetlennek. A Fedél Nélkül számláján csaknem 200 000 Ft magánadomány gyűlt össze, 2004 kezdetére, továbbá egy partnerintézmény is vállalta évi kéthavi pénzdíj kifizetését, azaz mintegy félévi működés biztosnak látszott. Végül 2004 februárjában, a lap 250. számában meghirdették az azóta is működő művészeti pályázatot, otthontalan emberek részére¹¹.

A koordinátorok számítása bevált. A pályázati kiírás első körben minden fővárosi, majd újabb körben minden magyarországi hajléktalan-ellátó intézménybe eljutott, az eredmények pedig önmagukért beszélnek. Már az első csonka év során három vidéki városból és a fővárosból összesen 837 pályamunka érkezett a szerkesztőségbe, 92 különböző személytől, 476 vers, 129 próza és 232 grafika. A beérkező munkákból pedig nyilvánvalóvá vált, hogy sok tehetséget rejt az ellátórendszer, sok lehetőséget kínál a velük való munka. A reaktívált régi és az újonnan felbukkanó szerzők közösséggé formálásában nem várt segítséget kapott a szerkesztőség a pályázati kiírás megjelenésével egy időben felbukkant Barrus Kiadó jóvoltából. A kiadó hajléktalan emberek alkotásaiból kívánt antológiát megjelentetni, s már a kötet szerkesztése is felpezsdítette a szerzők aktivitását. Az *Alkonyzóna – hajléktalan szerzők antológiája* című kötet a 2004-es Ünnepi Könyvhéten jelent meg. Fogadtatása nagyszerű volt, a magyar sajtó zöme beszámolt róla, méltató kritikák jelentek meg napilapokban és művészeti folyóiratokban egyaránt, a Népszabadságtól az Élet és Irodalomig, többek közt Király Levente, Parti Nagy Lajos és Valastyán Tamás tollából. A szerzőket mindenki látni akarta, rengeteg megkeresés érkezett, több tucat fellépésen, felolvasóesteken, kiállításokon, dedikálásokon vettek részt a következő hónapokban¹². Gyorsan kiderült, kik azok, akikre alapozni lehet a jövőben, kik a legaktívabbak, a leginkább csapatemberek. A kötet szerzői közé értelemszerűen nem kerülhettek be

¹⁰ Az első díj nettó 5000, második díj nettó 3000, a harmadik nettó 2000 Ft-tal jár, három kategóriában, három díj, közterhekkel összesen bruttó 40 000 forint havonta.

¹¹ A kiadó Menhely Alapítvány és a BMSZKI közös pályázati kiírása, ld. http://www.fedelnelkul.hu/viewpage.php?page_id=63

¹² Néhány helyszín 2004-ben: A38 hajó, RS9 Színház, Írók Könyvesboltja, Taliándörögd – Művészetek völgye, Sziget Fesztivál, munkáik olyan jeles művészek előadásában voltak hallhatóak, mint Bubik István, Galkó Balázs, Kubik Anna, Szőke András, Vallai Péter. A 2004. novemberi díjátadót pedig egy nagylelkű támogatónak köszönhetően a MÚOSZ székházában rendezték, ahol Bereczky Loránd és Eötvös Pál köszöntötte a pályázókat.

a később felbukkanó új alkotók, viszont a kötet népszerűségéből fakadó fellépéseken már ők is szóhoz jutottak. Már ekkor, 2004 végén felmerült az igény, hogy az otthontalan alkotóknak szakszervezetre, de legalábbis érdekérvényesítő fórumra volna szüksége.

Az EQUAL-program

A szerzőkkel (és a terjesztőkkel) való munka elmélyítéséhez új kapacitást kellett teremteni, szintén külső forrásokból. Egy új munkaerő foglalkoztatása sokba kerül, csak tőkeerős szponzor, vagy nagy pályázati kiírások segíthettek. Végül egy pályázati program, a 2005–2008 közt megvalósult uniós EQUAL-program nyújtott jó lehetőséget. A konzorciumban megvalósított nagyszabású projekt¹³ egyik elemeként a Fedél Nélkül szerkesztősége két alapvető feladatot vállalt. Egyrészt 4 x A/4 oldalon állandó melléklet megjelenítését a projekt futása során, amihez három szerzőt alkalmazhattak részmunkaidős mellékletkészítőként, illetve egy főállású szerkesztőt. Másrészt célul tűzték ki a terjesztői hálózat rendbe szedését, három új szociális munkás alkalmazásával, és a Kiemelt Terjesztői csoport létrehozásával.

Az EQUAL-melléklet

A melléklet megjelenésének alapvető célja, hogy felületet biztosítson a saját partnerségük jegyében zajló projektnek. Ennek megfelelően a projekt végrehajtási szakaszának teljes ideje alatt, minden lapszámban, a mellékletkészítők 4x A/4 oldal terjedelmű mellékletet jelentettek meg, amely áttekintést adott a projekt egészéről, és időről időre bemutatta annak elemeit külön-külön, beleértve az elért eredményeket, a nehézségeket. Megszólaltatták a benne dolgozókat és a célközönség tagjait, ezzel segítve a megvalósítók és a célcsoport részére egyaránt a projekt folyamatos nyomon követését, értékelését, visszajelzéseinek fogadását.

A mellékletkészítők feladata e melléklet előállítása volt, beleértve a teljes munkafolyamatot, tehát a mellékletben megjelenő hírek, interjúk, tudósítások elkészítését, megírását, gépelését, tördelését, mint szellemi munkát, továbbá a melléklet nyomtatását, sokszorosítását¹⁴.

¹³ Az Európai Unió Equal keretprogramján belül, a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program és EQUAL Irányító Hatóság (HEFOP és EQUAL IH) „Esélyteremtés a foglalkoztatásban – EQUAL Program 2004” címmel meghirdetett pályázatára alakult konzorcium tagjai: a BMSZKI, a Menhely Alapítvány és a Fővárosi Szociális Közalapítvány (Budapesti Szociális Forrásközpont). A nyertes pályázat alapján uniós és magyar állami forrásból „Munkaerő-piaci reintegráció a hajléktalanellátásban” címmel közös projektet valósított meg 2005. január 16 és 2007. december 31. között.

¹⁴ Tervezett feladataik közt szerepelt a melléklet példányainak behúzása a Fedél Nélkül példányaiba, ami rendkívül nehéz feladatnak bizonyult. A három mellékletkészítőnek összesen 7000–8000 alkalommal kellett megismételnie ugyanazt a műveletet. Ezt a monotonitást nem tudták kezelni, a népszerűtlen feladatot végül – az első néhány számot köve-

Munkájukban a szerkesztő nyújtott segítséget, aki egyéb feladatai mellett közvetlen munkahelyi felettesként szervezte a mellékletkészítők munkáját, biztosította a munkavégzéshez szükséges technikai eszközöket, szükség esetén segítséget nyújtott, ösztönözte a közös megoldások megtalálását, másrészt felügyelte beosztottjai pszichoszociális környezetét, igény szerint együttműködött a társintézményekben dolgozó esetgazdákkal, vagy maga lépett az esetgazda szerepébe. Munkáját rendszeres szupervízió, esetmegbeszélő csoport segítette.

A kiválasztásról a programot tervező koordinátorok (egyikük a program szakmai vezetőjeként), és az új szerkesztő¹⁵ döntöttek. A lap körül 2004–2005-ben megforduló szerzők közül személyes tapasztalataikra támaszkodva állították össze az ideális jelöltek névsorát, akikkel már a projekt előkészítő szakaszában egyeztettek. Toborzást első körben nem tartottak szükségesnek. A három státust a program 30 hónapja alatt összesen öten töltötték be¹⁶.

A színes munka, a sok munkafázis mind-mind új tudást, azaz tanulást kívánt meg. A mellékletkészítők mindegyike képes volt alapfokon kezelni a számítógépet, de mindannyiuknak el kellett sajátítani számos szoftver használatát (fájlkezelő rendszerek, tördelőprogram, képszerkesztő, táblázatkezelő, böngésző), és még több készülék kezelését (nyomtató, fénymásoló, rizográf, digitális fényképezőgép, diktafon, mobiltelefon, fax).

A rájuk zúduló új információk eleinte elrettentőnek tűntek, de a szerkesztő folyamatos jelenlétével, apró segítségeivel, biztatásával néhány hónap alatt végül mindenki megbarátkozott az új kihívások zömével. Az egyenlő feladatelosztás elve nem sérült úgy sem, hogy részfeladatokat elcseréltek egymás közt, ki-ki végezte, amihez inkább értett, amihez inkább kedve volt. A feladatcsere engedélyezett volt, de a szerkesztő megvétózhatta.

A melléklet készítése során kezdetben a szakmai koncepcióban vázolt tartalmi tervre támaszkodva, az előre kitalált tematika szerint haladt a stáb, majd a kezdeti gátlások oldódása után az új mellékletkészítő kollégák felvállalták saját ötleteiket, és ezután már – a melléklet indításának céljait szem előtt tartva – ezek alapján készült a melléklet. Hetente egyszer teamen (résztevői: három mellékletkészítő és a szerkesztő) beszéltek meg a munka menetét, a munkafolyamatok kapcsán kialakuló nehézségeket, illetve a felmerülő ötleteket. Emellett természetesen a munka-

tőn – a szociálisan érzékeny nyomda vállalta magára.

¹⁵ A szerkesztő, Rónyai Zsófia, szociális munkásként ekkor már a Menhely Alapítvány munkatársa, ismerős közegben, új feladatot kellett megoldania.

¹⁶ Az induló trió: Horváth Csilla – egyike az új szerzőknek, Sárközi László – a lap régi szerzője, a Roma Sajtó Központ munkatársa, Szappanos Lajos – a lap egyik alapítója, a régi szerkesztőbizottság reaktivált tagja. A névsor már az első munkanapon változott, Sárközi László súlyos (nem munkahelyi) balesetet szenvedett, egészségi állapota csak a program végére tette lehetővé újbóli bekapcsolódását. Helyét egy másik új szerző, Szele Orsolya vette át. Még az első félév végén, szintén egészségügyi okokra hivatkozva kivált Szappanos Lajos is, helyette a lap egyik új szerzője és terjesztője, a közügyekben nagyon aktív Balog Gyula állt munkába, aki a projekt végén, személyes nézeteltérés miatt közös megegyezéssel távozott a stábból, helyére került vissza az eredeti jelölt, az addigra felépülő Sárközi László. Mindannyian a VAGYUNK Egyesület alapító tagjai.

végzés során hetente többször találkoztak. A mellékletkészítők önállóan kerestek interjúalanyokat, készítettek interjúkat és ezeket önállóan írták le és alakították cikké. További feladatuk volt, hogy híreket gyűjtsenek az EQUAL-programról, konferenciákon, előadásokon vegyenek részt, valamint a hajléktalanellátáshoz kapcsolódó eseményekről, érdekességekről is híreket közöltek. A cikkekhez fényképeket, illusztrációkat készítettek. A mellékletet az elkészült anyagok szerkesztése, tördelése után, a BMSZKI Dózsa György úti intézményében rizográfon sokszorosították a Fedél Nélkül aktuális példányszámához igazítva, változó példányszámban.

A mellékletkészítők állandó jelenléte a szerkesztőségben jótékony hatással volt a többi szerző látogatásaira, akik többet, szívesebben időztek ott, és új információs központ jött létre. Már a program elején felvetődött, hogy érdemes volna a hajléktalan művészeknek érdekérvényesítő fórumot teremteni, s e törekvések az EQUAL-programban külső támogatást kaphattak. A mellékletkészítők vezetésével elindult egy új egyesület létrehozása. A 2006. 10. 13-án (pénteken...) megalakult „VAGYUNK” Otthontalan Művészek Önszorgató Egyesületének első néhány évi működését gyakorlatilag ők biztosították. Megbeszéléseket tartottak, közgyűlést szerveztek, tisztújítottak, pályázatírói tanfolyamon vettek részt, valamint kiállításokat, fellépéseket szerveztek. Ők jelentették az egyesület valódi vezetőségét, ők voltak a működés motorjai, hiszen munkahelyük eltűrt, sőt, segítette civil munkájuk végzését, erkölcsi támogatást és irodai infrastruktúrát biztosított. A program 2007. végi zárásakor az egyesület hat tisztségviselőjéből négy a mellékletkészítők közül került ki.

Az EQUAL-program lezárásával megszűnt a mellékletkészítők státusa, s bár mindegyikük még ma is kötődik a laphoz, a szerkesztőségben kialakult központ lassan átalakult. A „VAGYUNK” Egyesület is felnőtté vált, az önállósodás mellett döntött, s bár működésének intenzitása sokat esett, együttműködése a Fedél Nélkül szerkesztőségével megmaradt szakmai jellegűnek, közös kiállítások megrendezésében ölt testet. Az egykori mellékletkészítők egyénenként továbbra is vállaltak feladatokat a Fedél Nélkül életében, 2008 óta több programban is részt vettek bedolgozóként – egy kivétellel. A program során elindult belső átalakulások mindegyikükönél folytatódtak.

A terjesztői hálózat reformja

Az EQUAL-programban végzett munka a Fedél Nélkül terjesztőivel

Ahogy már említettük, 2003-ra éves szinten félezernél több regisztrált terjesztő dolgozott a lappal. Munkájuk ellenőrzése elsikkadt, új terjesztők felvételét, illetve a már regisztráltak – visszavonásig érvényes – engedélyeinek pótlását egy ember, a régi szerkesztőbizottság utolsó aktív tagja végezte. A terjesztői hálózat gyakorlatilag önjáróvá vált, mindenki saját belátása, vérmérséklete szerint végezte munkáját, senki nem követelte meg az alapítótól maradt terjesztői szabályzat betartását sem. Ebben a helyzetben lépett be a képbe az alapítvány két koordinátora, akikkel

szemben a terjesztők egy része kifejezetten türelmetlenül viselkedett. Nehezen tűrték el, hogy valaki megpróbál sok éve bevált munkavégzésükbe beleszólni.

A koordinátorok a terjesztők regisztrációjának újragondolásával kezdték tevékenységüket. A belső nyilvántartást azóta a papíralapú gondozási lapok és az elektronikus nyilvántartás adja, a terjesztők törzsadataival és teljesítményét mutató forgalmi adatokkal. A terjesztőket két státusra osztották: a szabályokat betartó „teljes tagokra”, a regisztrált terjesztőkre és az újonnan felvett, vagy valamilyen büntetés, próba alatt álló ideiglenes terjesztőkre. A regisztrált terjesztők fotóval ellátott, hat hónapig érvényes igazolványt kaptak, míg az ideiglenes terjesztői igazolványokon nem volt fénykép, érvényessége pedig legfeljebb négy hét lehetett.

Az első év végére egyre többen fordultak bizalommal a koordinátorok felé, legyen szó akár a lapterjesztés körülményeiről, akár magánjellegű problémákról. A koordinátorok hozzáállása, segítségnyújtása hatására a terjesztői hálózat egy része megpuhult, akár a hangosan elégedetlenkedők ellenében is kiálltak a szabálykövető terjesztési normák mellett. Ekkor, 2005 közepén indulhatott el az EQUAL-program – talán a legjobbkor.

A szerkesztőség másik vállalása a programban ugyanis a terjesztőkkel való munka szorosabbá tétele volt, olyan rendszer kialakítása, ami hosszú távon tudja megalapozni a lap terjesztői hálózatának működését. A tervek szerint három főállású szociális szakember alkalmazásával kialakítják a terjesztés új rendjét, megpróbálják következetesebben közvetíteni az elvárásokat, új adminisztrációt teremtenek, valamint a legjobban teljesítő és leginkább együttműködésre kész terjesztők közül kb. negyven fős Kiemelt Terjesztői Mintacsoportot hoznak létre. Tagjait kiemelt figyelemmel kísérik, számukra egyéni esetkezelést biztosítanak, erősítik az összefogást közöttük, elősegítik kis munkacsoportok szerveződését, melyek a magánéletbeli kapcsolatépítésnek is alapjai lehetnek, továbbá az arra készeket bevonják a lap napi munkáiba. A külsőségeken (mint az egyenmellény) túl olyan közös mentalitást, követendő normákat kívántak meghonosítani, amelynek a többi terjesztő számára is vonzóknak tudnak lenni.

A feladat elvégzését három új munkatárs alkalmazása tette lehetővé. A három szociális munkás munkaideje egy részében a Kiemelt Terjesztők esetkezelését, a csoport közösséggé formálását végezte, másrészt a minden terjesztőt bevonó bizalomépítés céljával ügyeletet adott a szerkesztőségben, helyszíni ellenőrzéseket, utcai munkát végzett. A három kolléga, a szerkesztő és a lap két koordinátora alkotta stáb közösen hozta a döntéseket, ez a csoport a legfőbb döntéshozó fórum, amely hetente ülésezett.

Helyszíni ellenőrzés

A program kezdetekor legfontosabbnak ítélt feladat: helyszíni látogatásokkal bizalmat építeni, illetve képet kapni a terjesztőkről munka közben. Megfigyelték munkavégzésük módját, és elemezték az érintettel, valamint felmérték a jelentkező igényeket, megbeszélték a híreket, eseményeket. A főszerepet e munkában a már regisztrált terjesztők terjesztési szokásainak figyelemmel követése, terjesztési szokásaik javítása, a helyszínen más terjesztőkkel felmerülő konfliktusok kezelése játszotta. Az utcán elvégzett munka értékét növelte, hogy a terjesztők sokkal nagyobb bizalommal fordultak problémáikkal olyan kollégához, akivel saját pályájukon találkoztak, s nem csupán a szerkesztőségben látták őt.

A helyszíni ellenőrzéseket sok konfliktus kísérte, az együttműködést elutasító regisztrált terjesztők, valamint a lapot koldulásra használó emberek saját vérmérsékletük szerint, de határozottan utasították vissza a „tanácsokat”. A sokadik találkozás után azonban néhányan beadták a derekukat, mások viszont felhagytak e tevékenységgel. A lappal kolduló embereknek a Fedél Nélkül példánya helyett új munkaeszközt, laminált táblát kínáltak a következő felirattal: „Szegény vagyok, kérem, segítsen!” – a táblákból alig egy tucatnyira volt igény 2006 óta. Enyhén javított a helyzeten, hogy újabb pályázati támogatásból¹⁷ egyedi sorszámmal látták el lap példányait, s regisztrálták, melyik sorszámu lapot melyik terjesztő vásárolta. Így követve nyomon, hogy a „koldusoknál” és a „fekete árusoknál” lévő újság melyik terjesztőtől került ki.

A terjesztőkkel végzett utcai munka méreteiről a program záró beszámolója nyújt betekintést: „2005 júliusától az újonnan alkalmazott három szociális munkás együtt 3619 órát töltött közterületen¹⁸. Összesen 10 219 helyszínt kerestünk fel, és ezeken 2727 alkalommal találkoztunk terjesztővel. A találkozások során 609 alkalommal kellett kisebb-nagyobb, általunk észlelt, a terjesztés módjára vonatkozó problémára felhívunk a figyelmet. A leggyakoribb terjesztési problémák közé tartozik, ha a terjesztőnél régi lapszám van, már csak egy-két darab lap van nála, s ő terjesztésre nem alkalmas állapotban van (ittas, ruházata, külseje piszkos, rendezetlen). Gyakori probléma, hogy egy-egy terjesztő nem az engedélyén szereplő helyszínen dolgozik találkozásunkkor. A problémákat általában rendszerint helyben jelezzük és beszéljük meg a terjesztővel. 74 alkalommal kellett érvényes kitűzött azonnal bevonunk, a büntetés hossza csak 34 esetben haladta meg a terjesztői státusz egy hónapos felfüggesztését, majd kéttucatnyi esetben viszont az igazolvány végleges (2 évre szóló) bevonása mellett kellett döntenünk.”¹⁹ Az együttműködést elutasító terjesztők száma azonban ennél jóval nagyobb volt, és bár csak 23 engedélyt vontunk be véglegesen, a program utolsó évében, 2007-ben összesen 454 regisztrált terjesztő jelent meg a lap szerkesztőségében, legalább egy alkalommal, míg ez a szám 2005-ben, a projekt kezdésének

¹⁷ Az Összefogás Közalapítvány 2005. évi kiírása segített.

¹⁸ Ennek mintegy 8 százalékát az egyéni esetkezeléshez vagy krízishelyzetek kezeléséhez kötődő klasszikus utcai munka tette ki.

¹⁹ Részlet a projekt záró beszámolójából, ld. http://www.fedelnelkul.hu/kepek/pdf/fn_equal_vegbesz.pdf

évében még 563 volt. Vagyis két év alatt 109 terjesztőt veszített a lap azzal együtt, hogy a megvalósítók egyöntetűen azt gondolták: a szükségesnél nagyobb mértékben tolerálták a terjesztők személyes problémáit, kilengéseit. Az együttműködésre képtelen, a nagyobb odafigyelést tehernek tekintő emberek egy része felhagyott a lapterjesztéssel. A Fedél Nélkül terjesztői hálózata kisebb lett, de szebb, tagjai ma már ismerik, és magukénak érzik a szerkesztőség által elvárt normákat.

A Terjesztői Gyűlés

Terjesztői Gyűlést minden negyedik csütörtökön, a páros számú lap-számok megjelenése napján tartottak, a gyűlésen minden regisztrált terjesztő részt vehetett, hozzászólhatott és szavazhatott. E fórumon hozták nyilvánosságra először a lap életét meghatározó terveket, ötleteket, beszámoltak az elért eredményekről, megbeszélték a közös problémákat, szükség esetén döntéseket is hoztak.

A terjesztők javaslatára megszületett a Panasz füzet, amelybe leírhatták aktuális problémáikat, véleményeiket azok is, akik nem kívánták ehhez nevüket adni. A panaszok nem maradtak válasz nélkül, a heti munkaértekezleteken született válaszokat a terjesztői gyűléseken hozták nyilvánosságra.

A Terjesztői Gyűlés fogadta el a 2008. 01. 01-én életbe léptetett Terjesztői Szabályzatot, itt hoztak döntést a lap tartalmának bővítéséről, a lap beszerzési árának emeléséről (!) is. Új egyenruha, felszlogenezett („Terjesztők vagyunk, nem koldusok!”) póló gyártásának ötlete is a terjesztői gyűléseken született meg, ahogy itt született döntés a láthatósági mellény végső kialakításáról is. Ma mindkét ruhadarab viselésére jogosult bármely érvényes engedéllyel rendelkező terjesztő, anyagi felelősségvállalás mellett, azaz a beszerzési árnak megfelelő összegű letéti díjért. E fórumon hirdették ki először a szintén a terjesztők által szavazással választott Év Terjesztője díj nyertesét.

A gyűlés fontosságát annak eseményei adták, a résztvevők erősítették egymást az újságterjesztési szokásaik javításában, a lap életében a kezdetek óta naponta visszatérő panaszokra válaszul nagy nyilvánosság előtt hangzottak el pozitív példák, amelyek újabb és újabb lehetőséget, reményt jelentettek azoknak, akik már azt gondolták: úgysem fog menni. Cél, hogy érezzék: egy önmagáért tenni képes közösség tagjai.

A csoportmunkára vonatkozó összegző tapasztalatként elmondhatjuk, hogy mind a kiemelt terjesztői klubok, mind a terjesztői gyűlések résztvevőinek körében kialakult a „kemény mag”, amelynek tagjai hangjukkal, aktivitásukkal az önállósodás vezéreivé váltak. A csoportfoglalkozásokon részt vevők száma lassan, de fokozatosan bővült.

A Kiemelt Terjesztői Mintacsoport

2005 júliusában a szerkesztőség dolgozóinak személyes tapasztalatai és a 2004–2005. évi terjesztési statisztikák alapján hatvan terjesztőt választottak ki, akiknél a legnagyobb esélyt látták az együttműködésnek. Első lépésben négy szemközti beszélgetésekkel vizsgálták az együttműködési készséget, motiváltságot. Már e beszélgetések alatt igyekeztek kialakítani bizalmi kapcsolatot a terjesztővel, amely a későbbiekben alapja lehetett a mélyebb gondozási kapcsolat kialakulásának. Tapasztalataikat a heti értekezleten (team) beszélték meg, s a team szakmai támogatásával történt meg az első 11 fő kinevezése 2005. augusztus végén. Ezzel párhuzamosan Terjesztői Gyűléseken hívták fel a figyelmet az új programra, a várható változásokra, lehetőségekre, jelezték, munkatársaik készek segíteni mindazoknak, akik erőt, képességet éreznek magukban arra, hogy részt vegyenek a programban, vagy csupán többet szeretnének megtudni róla.

A kiválasztásnál előnyt élveznek, akiknél:

- a legjobb terjesztési eredményeket regisztrálták,
- tapasztalataik alapján és a velük folytatott beszélgetések során – az egyéni esetkezeléshez elégséges mértékű – együttműködési készséget mutattak,
- a helyszíni ellenőrzés folyamán a terjesztési szabályzatba ütköző (azzal ellentétes) magatartást nem találtak,
- munkavégzésük, személyiségük példa lehet a többi terjesztő számára.

Kiemelt Terjesztő: Az a már legalább három hónapja regisztrált terjesztő, aki az előbbieken felvázolt feltételeknek megfelelt és a kiemelt terjesztői szerződés aláírásával megállapodást kötött a Fedél Nélkül szociális és mentálhigiénés munkatársával. Az eseményről kinevezési oklevél készül.

A Kiemelt Terjesztőséggel járó előnyök:

- egyéni esetkezelés biztosítása,
- a csak Kiemelt Terjesztőknek járó munkaruházat: bordó, fényvisszaverő sávval ellátott mellény biztosítása,
- az optimális terjesztéshez használatos munkaeszközök (pl. a lap példányait védő fólia) biztosítása (többi terjesztőnek ezt önerőből kell előteremtenie).
- a beérkező adományokból elsődlegesen ők részesülnek.
- a Fedél Nélkül és más szervezetek közös akcióiba elsődlegesen ők kerülnek bevonásra.
- az újsággal kapcsolatos terveket elsődlegesen velük beszélik meg.
- a laphoz kötődő szolgáltatásokon túl a Menhely Alapítvány egyéb szolgáltatásaihoz is egyszerűbben, zömében soron kívül juthatnak hozzá.

Az érdeklődés a vártnál gyengébb volt, bár az új program híre mintegy 600 terjesztőhöz jutott el, és állandó témaként szerepelt a terjesztők egymás közti beszélgetéseiben, csak kevesen voltak képesek megbeszélt időpontokban megjelenni, akár a szerkesztőségről, akár „hazai pályáról”, a terjesztés helyszínéről legyen szó. A kiemelt státusszal járó előnyök ismerete az előzetesen vártnál kevesebb embernek jelentett elegendő motivációt a szorosabb együttműködéshez. Az előzetesen remélt negyven fős mintacsoport kialakítása hiányt szenvedett a pályázat lejártakor, „be kellett látnunk, hogy jelenleg nincs negyven olyan terjesztőnk,

akik képesek vállalni az esetkezeléssel járó szorosabb együttműködést, valamint a többi terjesztő érdekében végzett többletfeladatok végzését” – olvashatjuk a projekt záró beszámolójában.

Viszont a mintacsoport tagjai jól láthatóan szerettek volna segíteni, nekik nem volt teher az együttműködés, sőt, a terjesztés körülményeit illetően a szerkesztőséggel azonos – esetenként annál sokkal szigorúbb – álláspontot képviseltek. Már rég felismerték, hogy a lapot nem salonképes állapotban terjesztő, vagy éppen avval kolduló sorstársaik rombolják a terjesztőkről alkotott általános képet, és így az ő üzletüket is rombják.

A havonta megrendezett Kiemelt Terjesztői Klubok, a nagyobb szabású, többnapos közös utazások, valamint a kiemelt figyelem meghozta gyümölcsét. A szerkesztőség kezdeményezésére induló klubfoglalkozásokat kezdetben kevés figyelem kísérte, a megjelenés nem volt kötelező, az első néhány alkalmon csak a klubtagok negyede vett részt. A résztvevők továbbvitt élményanyaga azonban újabb érdeklődőket vonzott. A szervezők megpróbálták a klubfoglalkozások egy részét külső helyszínekre vinni, közös tevékenységek széles tárházával megadni annak lehetőségét, hogy a csoporttagok több szerepben, alaposabban megismerhessék egymást. A szerkesztőségben minden gyűlés alapja a közös főzés, de témát szolgáltatnak az újság életében zajló ügyek, a születésnapok-névnapok, valamint a nagyobb ünnepek. E mellett a csoport tagjaival a kiadó nappali melegedője és a többi terjesztő számára is gesztusértékkel bíró feladatokat végeztek el (pl. padlástakarítás, ruhaadományok válogatása, használható állapotba tétele, húsvéti, karácsonyi előkészületek...), hogy elfogadottságukat, presztízsüket erősítsék, és a résztvevők önbecsülését javítsák. Több lehetőséget nyújtanak a külső helyszínek, a kiemelt terjesztői kirándulások, ahol bringó-hintózás, állatkert-, múzeum- vagy épp temetőlátogatások alkalmával kerülhetnek közelebb egymáshoz, nőhet a csoportkohézió. A legjelentősebb eseményeket azonban két bécsi és egy tengerparti kirándulás jelentette²⁰. A résztvevők több mint fele még sohasem járt az ország határain túl, a kirándulásokon történtek pedig még évek múltán is beszédtemát képeztek a szerkesztőségben. A tény, hogy a csoport kezdetben elszigetelt, legfeljebb egy-egy kapcsolati szálal fenntartó, esetenként egymással rossz viszonyt ápoló tagjai bő egy év elteltével egyre élénkebben érdeklődtek egymás után, egyre több üzenetet küldtek egymásnak, új barátságok születtek, sőt néhány új párkapcsolat is létrejött, az elvégzett munka eredményességére utal. Megjelent a kiemelt terjesztői identitás, egyre gyakrabban egymást „megvédve” próbálták egységüket kifejezni. A csoporttagok egy része a lap háttérműködése felé is nyitott volt, kifejezetten igényelte, hogy szerepet kapjon a lap működtetésében, ami egyezett a szerkesztőség eredeti elképzelésével: egyre növekvő mértékben támaszkodni a lap napi ügyeibe bevont szerzők és terjesztők munkájára.

A végrehajtási szakasz befejezéséig (2007. 12. 31.) összesen 29 főt neveztek ki, de csak 24-en tartották meg a jogot a kiemelt státushoz. Képességeinek megfelelően mindegyikük részt vett a teljes terjesztői

²⁰ 2005-ben és 2006-ban rövid, egynapos autós kirándulásokon tekintik meg Bécs nevezetességeit, 2007 kora őszen pedig kétéjszakás, háromnapos látogatást tesznek a horvátországi Zadarban.

közösségért végzett feladatokban, pl. a regisztrált terjesztők részére fenntartott belső ruharaktár feltöltésében és fenntartásában, a regisztrált terjesztők karácsonyi vacsoráinak összeállításában, az alapító síremlékének helyreállításában. A Kiemelt Terjesztők egy része azonban ennél többet akart, és mindegyiküknek találtak is olyan feladatot, amelynek végzése hasznos volt, vagy amit a terjesztő a magáénak érzett, és amit képes volt eredményesen elvégezni. Az EQUAL-projekt zárására hatan vállaltak és kaptak valamilyen feladatot a szerkesztőségben, s ahogy alább látni fogjuk, négyen a terjesztők munkájának ellenőrzésében, ketten a szerkesztőség délelőtti ügyeletadásába segítettek be, egy-egy terjesztő pedig a laphoz kötődő néhány szolgáltatás szervezésében, illetve a lap weboldalának frissítésében segített.

A 2008. évi alapjázat-beállítás

2007. 12. 31-én véget ért az EQUAL-program, a szerkesztőség hét kollégát veszített el, összesen heti 220 munkaórát. Már a projekt futása során is, de főként az utolsó évben igyekeztek a lap működését úgy beállítani, hogy a megmaradó két részmunkaidős koordinátor képes legyen azt biztosítani, illetve maradjon megfelelő energia új kezdeményezések, új szolgáltatások indítására is. A 2008-as év első Terjesztői Gyűlésén két fontos döntés született. Egyrészt a gyűlés elfogadta az előző év során ugyane fórum által pontról pontra megbeszélte Terjesztői Szabályzat új változatát, amely azóta is hatályos. Másrészt a lap bővítése mellett döntöttek, akár az ár emelkedésével is. 2008 márciusában a Fedél Nélkül színes borítót kapott és 12 oldalra bővült, a terjesztők pedig a hét éven át megszokott 15 forintos példányonkénti ár helyett azóta 30 forintért szerezhetik be a lapot.

Folytatódott a terjesztői igazolványok előző év végén megkezdett cseréje: a BRFK Közlekedésrendészeti főosztályával kötött (szóbeli) megállapodás értelmében új formátumú, színes, laminált igazolványokat kapott minden regisztrált vagy kiemelt terjesztő, aki részt vett a BRFK munkatársainak közlekedésvédelmi oktatásán, a részvétel minden terjesztőnek kötelező, az új formátumú kitűző átadásának előfeltétele.

A finanszírozás elvesztése okán megkurtult humán erőforrásokat pedig a kiemelt terjesztők és önkéntesek bevonásával pótolták. A közösségi munkára nyitott terjesztők közül ketten részt vállaltak a szerkesztőségi ügyeletadásban, ők pótolták terjesztőtársaik elveszett vagy lejárt igazolványait, regisztrálták az őket érintő változásokat, problémákat, ügyeleti napjukon ők biztosították az iroda belső rendjét. Az év elején megszűnt státusok az utcai munka eredményein hagyták a legnagyobb nyomot, a kieső munkaórák csökkentésére négy terjesztő kapott jogot terjesztőtársaik munkavégzésének ellenőrzésére, „helyszíni ellenőr” igazolvánnyal, pontosan ugyanolyan felhatalmazással, mint amilyen a lap koordinátorainak van, vagyis szükség esetén akár a terjesztői igazolvány azonnali bevonására is joguk van. A lapot bemutató, 2004-ben indult és kissé elavult weboldal átalakításában, az ott található archívumok frissítésében egy terjesztő (és négy önkéntes) vállalt feladatot.

A Kiemelt Terjesztői Csoport működése látszólag nem változott, kivéve a tagfelvétel rendjét. 2008 elejétől a mintacsoport zárt klubként működött, új tagot csak a régiék támogatásával vettek fel. Megkövetelték egymástól a klub életében való rendszeres részvételt, bár a klubfoglalkozások szervezésére önállóan nem, továbbra is csak a koordinátorok segítségével voltak képesek. A kiemelt terjesztők egyéni esetkezelését a két koordinátor vállalta, ugyan kisebb óraszámokban, de a kitűnő kapcsolat miatt jó hatékonysággal.

Az alkotói hálózat működésében pedig annak tagjaitól (és önkéntesektől) kértek és kaptak segítséget. Az EQUAL-program után megszűnt a három mellékletkészítő státusa, és bár az öt foglalkoztatott mellékletkészítőből négyen kapcsolatban maradtak a lappal, jelenlétük már csak esetleges volt, távolmaradásuk miatt a „VAGYUNK” Egyesület tagjai is ritkábban látogattak a szerkesztőségbe. A maguk után hagyott légüres teret (és két munkaállomást) meglepően gyorsan a lap három kiemelt terjesztője vette át. Balog Gyula már otthonosan mozgott a hátsó irodákban, 2005-től állandó rovata van a lapban. Csurika a lap egyik legrégebbi terjesztője, a kiemelt terjesztők vezéralakja volt, a legnépszerűbb terjesztő, szintén publikált már a lapban, valamint Droid – aki ekkor alig fél éve foglalkozott a lap terjesztésével – hamar felkeltette a szerkesztőség munkatársainak figyelmét a teljesítményével. Informatikus végzettsége pedig valóságos kincs volt számukra, így hamarosan a lap szerzőihez is csatlakozott. Utóbbi kettő önkéntes szerződéssel a szerkesztőségi ügyeletadásban is részt vállalt, az új trió tagjai csakhamar belakták a szerkesztőséget, újra megindult a pezsgés.

A lap működését biztosító alkalmazottak szakmai frissességét a heti munkaértekezleten túl esetmegbeszélő csoport és szupervízió segítette, fejlődésüket pedig nemzetközi tapasztalatcsere. Pályázati támogatások segítségével a lap koordinátorai közvetlen tapasztalatokat szerezhettek olyan utcalapok működéséről, mint a londoni Big Issue, a berlini Strassenfeger, a bécsi Augustin, a bolognai Piazza Grande, a pozsonyi Nota Bene, a szlovéniai Kralji Ulice vagy a dán Hus Forbi.

A lap 2008 végén eredményes évet zárt, a lejárt pályázati támogatások okozta személyi és anyagi veszteségek ellenére nem kellett szolgáltatást megszüntetni. Bár csökkent a helyszíni ellenőrzések száma, de a terjesztők szerepvállalásával tovább nőtt a bizalom a szerkesztőség iránt, s vele az egyes terjesztőkről kapott információk száma és pontossága is. És bár megszűnt az állandó EQUAL-melléklet, négy oldallal rövidült a lap felülete, de csak két hónapra, hiszen az új színes borító pótolta az elveszített négy oldalt, megjelenésben pedig kifejezett előrelépést jelentett. Az alapjárat beállítása sikeres volt, újra volt növekedésre alkalmas közeg.

Új kezdeményezések a hajléktalan embert sújtó diszkrimináció csökkentéséért

A Fedél Nélkül – fent leírt – alapműködése e tanulmány születéséig nem változott, azóta – ahogy alább számba is vesszük – számos új kezdeményezés, szolgáltatás indult. 2008 és 2010 vége közt több pályázati forrás

és magánadományok segítségével újra képesek szerzőket foglalkoztatni interjúk készítésére. 2008-ban az EQUAL-program kasszájában maradt eurók terhére 8 tapasztalt szerző (köztük az ex-mellékletkészítőkkel) összesen harminc tematikus riportot készített, 15 az országban megvalósult EQUAL-projektekről szólt, 15 pedig címloldalon beharangozott életútinterjú, melyeket a kiemelt terjesztőkkel és a „VAGYUNK” Egyesület tagjaival készítettek, azaz a lap szerzőinek egy részével, lehetőséget biztosítva személyesebb bemutatkozásra, hogy az olvasók mélyebb, pontosabb képet kaphassanak róluk. A 2009-ben az NCA támogatásával indult Sztárokkal beszélgetünk²¹ c. programban 23 közismert művészt, sportolót, közéleti szereplőt kerestek fel a lap szerzői egy-egy interjúért. Utóbbi program két okból is fontos volt, a szerzők szempontjából az újabb munkalehetőség és a találkozás a rajongott sztárral egyaránt erős motiváció, pozitív töltetet hordoz, míg a sokszor a legmagasabb társadalmi közegben mozgó interjúalany személyes példát lát hajléktalan emberből, esélyt kap, hogy megérintődjön. A programot a 2010 tavaszán véget érő támogatási időszak után önerőből (azaz lakossági adományokból finanszírozva) folytatták, 2011 márciusában már a 40. sztárinterjú jelent meg.

A Barrus Kiadó gondozásában megjelent a lap alkotóinak második antológiája, Alkonyattól pirkadatig címmel, ezúttal is Háy János szerkesztésében. Bár az új kötet megjelenése az Alkonyzóna visszhangjához képest kisebb sajtónyilvánosságot kapott, a benne megjelenő alkotók így is tucatnyi lehetőséget kaptak személyes bemutatkozásra.

2008-ban tevékenyen részt vettek a „Hajléktalan Önarckép”²² projekt megvalósításában, melynek célja, hogy újszerű módon segítse a hajléktalan emberek társadalmi befogadását és integrációját, valamint, hogy a BMSZKI és a Menhely Alapítvány munkájára felhívja a figyelmet. A társadalmi köztudat formálásának újszerű, Nagy-Britanniában kifejlesztett és sikerrel alkalmazott, hazai körülmények között a Menedék Migránsokat Segítő Egyesület által adaptált módját választották²³, melynek keretében nem a hagyományos módon, a többségi társadalom szemszögéből mutatták be a diszkriminált csoport tagjait, hanem számukra biztosítottak lehetőséget a hiteles és reális bemutatkozásra, saját maguk és értékeik felmutatására. A különböző művészi eszközökkel létrehozott önarcképeket, üzeneteket különböző médiákban bemutatva (metró-plakát, freecard, honlap stb.) segítik az otthontalanná vált emberek előítéletmentes bemutatkozását.

2009 nyarán újabb úttörő kezdeményezés, az Egyesül Államokból érkező Picture the Homeless! mozgalom mintájára szerveződő A Város

²¹ NCA-CIV-09-B kódú kiírása nyomtatott és elektronikus sajtótermék létrehozásának és fejlesztésének, valamint civil szervezetek interneten való megjelenésének támogatására. A program futása során olyan hírességek kerültek a Fedél Nélkül címloldalára többek közt, mint Hobo, Koltai Róbert, Halász Judit, Gáspár Sándor, Szávay Ágnes, Csernus Imre, Benkő László.

²² A szintén az EQUAL-programban megvalósuló kezdeményezésben részt vevő szervezetek: Menhely Alapítvány – Fedél Nélkül, BMSZKI, Menedék Egyesület. A késztermékekért ld. <http://www.fedelnelkul.hu/news.php#fragment-4>

²³ Ld. <http://www.menedek.hu/projektek/onarckep>

Mindenkié Csoport²⁴ születésénél segédkeztek, helyszínt és érdeklődő hajléktalan embereket biztosítva a mozgalom amerikai aktivistái által vezetett képzésnek. Az új – jogi személyiség nélkül létező – érdekvédelmi mozgalom első másfél évében sokat köszönhetett a lap a szerkesztőségi munkáiba bevont három szerző-terjesztő aktivitásának, akik már az alapítás óta a csoport vezéralakjai.

A Norvég Alap támogatásával 2009 októberében indult Első kézből a hajléktalanságról²⁵ c. program keretében általános és középiskolákban, valamint felsőoktatási intézményekben vezettek beszélgetéseket a hajléktalanságról, egy otthontalan ember és egy szociális munkás részvételével. Az előadásokon a hajléktalan ember elmesélte életútját, azt, hogy hogyan lett hajléktalan, hogyan éli meg, milyen kiutat lát ebből az állapotból, a szociális munkás pedig inkább szakmai jellegű, általánosabb információkat adott a hajléktalanságról és a hajléktalanok helyzetéről. A program alapötlete az egykori mellékletkészítő, a program kezdetekor még átmeneti szálláson élő Balog Gyulától származott, akit részmunkaidőben az iskolai előadások szervezésére is felkértek. A program fő célja, hogy csökkentsék a hajléktalan embereket érő diszkriminációt.

A program teljes futamideje alatt 12 iskolában 35 előadást tartottak, közel 1000 diákot elérve. A visszajelzések alapján alig volt olyan fiatal, akit érintetlenül hagyott a téma, a legtöbben mélyszéles döbbenettel fogadták a hajléktalan emberek élettörténeteit és sokan átértékeltek magukban a hajléktalanságról alkotott addigi véleményüket. A program finanszírozása 2010 májusában zárult, utána – igaz, szerényebb körülmények közt és finanszírozás nélkül, de – folytatják a programot, és 2011 márciusában már túl voltak az 50. előadáson²⁶.

A kifelé nyújtott szolgáltatások nagy száma sem járt együtt a súlypontok eltolódásával, a szerkesztőség fő erejében továbbra is befelé dolgozik, a működés alapvetően a terjesztői és a szerzői hálózat fenntartására, karbantartására irányult. Külön figyelmet fordítottak a terjesztők és szerzők munkájának elismerésére. 2006-tól minden regisztrált terjesztő leadhatta szavazatát az Év Terjesztőjére, illetve 2008 óta minden év elején megjutalmazták a legjobb terjesztői teljesítményt mutató Év Dolgozóját. 2006 és 2010 közt az Összefogás Közalapítvány támogatásával 19 terjesztő részére, összesen csaknem 300 havi szolgálati időt vásároltak, különmegállapodással a Nyugdíjbiztosítási Igazgatóságtól. A 2004 óta folyamatosan futó művészeti pályázatra érkezett alkotások legjobbait, a havi erdményhirdetéseken díjazottakat év végén szakértő zsűri vizsgálta, bírálta újra, s adta ki vers, próza és grafika kategóriákban az Év Alkotása díjakat. 2009 végétől pedig az Összefogás Közalapítvány támogatásával kéttucatnyi, a hajléktalanellátásból kiköltöző terjesztő és szerző részére biztosítottak beilleszkedési támogatást lakhatási költségeik csökkentésére.

²⁴ A csakhamar dinamikus fejlődésnek indult Város Mindenkié Csoportról ld. 86–91. o.

²⁵ A programot a Van Esély Alapítvánnyal közösen szervezik, az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmus és a Fővárosi Szociális Közalapítvány anyagi támogatásával. ld. http://www.fedelnelkul.hu/viewpage.php?page_id=516

²⁶ Az iskolai program szervezői, megvalósítói 2010-ben szinte minden esetben egyaránt tartoznak a Fedél Nélkülhöz és a Város Mindenkié Csoporthoz.

Bár 2010-ben már csak 309 regisztrált terjesztő hosszabbította meg engedélyét, a lap mégis országos ismertségre tett szert, az ország 14 városában 18 terjesztő dolgozott, és teljesítményük önmagáért beszél: 2010 végén a Fedél Nélkül példányainak közel a negyedét ők adták el²⁷. A fővároson kívüli megjelenés tehát bevált, a terjesztői visszajelzések szerint a vidéki városokban sokkal nagyobb arányban kérik el a lap példányait a terjesztőktől, mint a fővárosban, a szerkesztőségbe eljutó, a lappal kapcsolatos visszajelzések, levelek majdnem fele érkezett a fővároson kívülről, sőt a lap Művészeti Pályázatához is hetvennél több vidéki szerző csatlakozott²⁸. Úgy tűnik, az új közeg befogadóbb, érdeklődőbb, aktívabb attitűddel viseltetik a lappal és terjesztőivel szemben, érdemes növelni a vidéki terjesztők számát.

A lap finanszírozása

A Fedél Nélkül szolgáltatásainak finanszírozása meglehetősen összetett képet mutat. A lap háttérét a kiadó biztosította a saját erejéből, a szerkesztőség szervezeten belüli költségvetése a két koordinátor bérét, járulékait, a bérjellegű juttatásokat és némi dologi kiadásokat (irodaszer, posta- és telefonköltségek) fedezett, összességében sem érte el az évi 5 000 000 forintot.

A szerkesztőség ügyfélforgalma a szervezet Kürt utcai nappali melegedőjében zajlott, a melegedő költségvetésének terhére, tehát a szerkesztőség működésével kapcsolatos rezsiköltségek – víz, villany, internet, fénymásoló – költségeit a melegedő fizette meg.

A lap megjelenésének költségeit, tehát a nyomdaszolgáltatást – ahogyan már utaltunk rá – közvetlenül a terjesztők fizették meg a nyomdának a szerkesztőségben történő lapvásárlásokkal, a remittendát és a nyomtatás többletköltségeit a nyomda adományba adta a kiadónak, éves szinten tízmillió forintnyi értékben.

A lap tartalmának alapját biztosító művészeti pályázatot alapvetően a Fedél Nélkül számlaszámára érkező pénzadományokból finanszírozták, kivéve évente két alkalommal, amikor az együttműködő BMSZKI fizette meg a havi pénzdíjakat, tehát a lapnak évente 10 hónap nyerteseinek és az év legjobb alkotásaiért kifizetett pénzdíjakat kell biztosítsa, ami évi mintegy 420 000 forint.

A lapnál működő egyéb szolgáltatások zömében pályázati támogatásból valósultak meg, a támogatási időszakot követően pedig a napi feladatok bővülésével, önkéntesek, hajléktalan emberek bevonásával, többletforrások nélkül. 2010-ben két koordinátor, hat bevont terjesztő, illetve szerző és tucatnyi önkéntes végezte a napi feladatokat, rajtuk kívül további tizenöt hajléktalan ember és 20 önkéntes vállalt feladatokat rendszertelenül.

²⁷ A bevont települések: Békéscsaba, Gyula, Szeged, Hódmezővásárhely, Debrecen, Eger, Heves, Gödöllő, Vác, Székesfehérvár, Veszprém, Mór, Győr, Sopron.

²⁸ A művészeti pályázatra 2011 januárjának végéig az ország 16 megyéjéből, 252 különböző szerzőtől összesen 5134 alkotás jutott el.

Eredmények, hatások

A lap bő másfél évtizedes működése során legkevesebb 1800 hajléktalan lapterjesztőnek nyújtott hosszabb-rövidebb ideig munkát, összesen 300 hónappal bővült a szolgálati idejük. A megjelent 430 lapszámban 300-nál több hajléktalan alkotó részére 5000-nél több alkalommal biztosítanak lehetőséget az önkifejezésre. A szerzők és terjesztők részére 2004 és 2011 márciusa közt összesen 22 226 230 Ft bért, pénzdíjat és egyéb juttatást fizettek ki, amivel jelentősen hozzájárultak ügyfeleik anyagi helyzetének stabilitásához.

A Fedél Nélkül terjesztői hálózata 2011 elején a 2004-éhez képest csupán fele létszámmal működik, ami a lap példányszámának 30 százalékos csökkenésével járt együtt, de a terjesztőkről érkező visszajelzések és helyszíni ellenőrzések egyaránt a terjesztés minőségi javulását mutatják. A lappal kapcsolatot ápoló szerzők száma viszont a százszorosára emelkedett: a 2004-es 2–3 főhöz képest ma több mint 300 szerző küld megjelenésre szánt alkotásokat.

A lap munkatársainak sikerült olyan közeget teremteniük, ami biztosíthatja mind a terjesztők, mind a szerzők motivációinak erősítését, a terjesztők jól látják, hogy társaik milyen teljesítményt nyújtanak, hogy milyen plusz feladatokat végeznek értük, ami saját képességeik, készségeik újraértékelésére sarkallja őket. A kialakult bizalom hatékonyabb felhasználását további esetkezelésre fordítható munkaórákkal, azaz humán erőforrás bővítésével lehetne segíteni, hiszen a változás iránti vágyat fenn kell tartani, ki kell aknázni. 2011 elején a lap két koordinátora mintegy háromtucatnyi szerző-terjesztő részére biztosít esetkezelő szociális munkát, és ugyanennyien biztosan hozzájuk fordulnak először, ha problémájuk van, akár a lappal kapcsolatos, akár egyéb jellegű.

A hajléktalan emberek alkalmazása, bevonása a szerkesztőségnek helyet adó melegező napi működésében is nyomokat hagyott, a hajléktalan emberek munkatársként való megjelenése mindkét fél számára sok tanulsággal járt, és nem volt konfliktusoktól mentes. A lapnál szerzett tapasztalatok azonban sokat segítenek az alapítvány hajléktalanok foglalkoztatására irányuló kezdeményezéseiben. A 2008-ban nyílt új csomagmegőrzőben már a nyitás óta legkevesebb két hajléktalan ember dolgozik egy időben.

A napi működésbe vont hajléktalan emberek – két kivétellel – jobb körülmények közé kerültek a szerkesztőséggel való együttműködés során. Az EQUAL-melléklet szerkesztésébe bevont 5 szerző és az azóta bevont újabb 5 szerző-terjesztő közül 2011 elején 8 fő a hajléktalanellátáson kívül rendelkezik szálláshellyel, egyetlen személy, egy húsz éve közterületen élő terjesztő nem lépett előre a lakhatását illetően, illetve egy – a szerkesztőséggel szakító – szerző elveszítette saját lakhatását. 10 bevont hajléktalan közül 9 gazdálkodhatott rendszeres jövedelemmel, közülük ötven munkajövedelemmel. A kiemelt terjesztők közül legkevesebb 10 fő került önálló lakhatásba, felük a terjesztéssel is felhagyott a jobb munkalehetőség miatt, további 11 fő részére pedig 2011 elején is lakhatási támogatást biztosítottak albérletük megőrzéséhez.

A Fedél Nélkül terjesztői hálózatának munkaképeskorú tagjai zömében

ma is halmozottan hátrányos helyzetből indulhatnának a nyílt munkaerőpiacon, azonban személyre szabott munkával, készségeik folyamatos fejlesztésével, jó példák felmutatásával mindannyian előrébb léphetnek, egy részük pedig képes lehet kitörni a hajléktalanságból is. Jól látható, a lap terjesztői, szerzői készek volnának a jelenleginél szorosabb együttműködésre, de a kiadó által biztosított, rendelkezésre álló munkaerő túlterhelt, nem képes már több szabad kapacitást teremteni.

A Fedél Nélkül működésének alapvető célja továbbra is olyan olvasható, közérdeklődésre számot tartó lap életre keltése, amely – egyedi jellegzetességeinek megőrzése mellett is – kívül-belül méltó társa lehet a Nyugat-Európában már sok helyütt létező, népszerű utcalapoknak. A tervek megvalósításában sokat segíthetne, ha megállapodásra jutnának az önkormányzatokkal regisztrált terjesztőik közterület-foglalásáról, valamint ha előrelépés történne a lap hirdetési felületeinek értékesítésében, vagyis új bevételi forrás jelenhetne meg.